

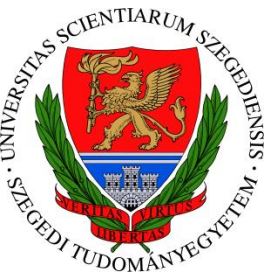
„A horizontális együttműködési megállapodások jelentős gazdasági előnyöket eredményezhetnek. (...) Másrészt a horizontális együttműködés a versennyel kapcsolatos problémákhoz vezethet.”

A Bizottság 2011/C 11/01 sz. közleménye, 2. és 3. pontok

Az Európai Unió kartellszabályozásának német gyökerei

Pelle Anita

Szegedi Tudományegyetem
Gazdaságtudományi Kar

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyierv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

A versenykorlátozó magatartások szabályozásának kezdetei

- Az Európai Szén- és Acélközösségről szóló szerződés már 4. cikkének d) pontjában a szerződéssel összeegyeztethetetlennek tartotta az olyan versenykorlátozó gyakorlatokat, amelyek a *piac felosztásához* vagy *kizsákmányolásához* vezetnek, ezért tiltotta ezeket.
- Az ESZAK-Szerződés 65. cikke pedig bevezette a *kartelltilalmat* a közös szén- és acéliparban.
- A Benelux Memorandum és a Messina Deklaráció is azt hangsúlyozta, hogy az *európai termelékenység javulása csak a belső piaci verseny fokozása révén érhető el*.
- Már a Római Szerződés alapját képező 1956-ös Spaak-jelentés is kitért a versenyjog fontosságára. A közösségi versenypolitika legfontosabb céljaként a következőket határozta meg (CICCM 1956):
 - **közös gazdaságpolitikai irányok meghatározása;**
 - **a termelékenység támogatásával, fejlesztésével harmonikus összhang teremtése a tagok között;**
 - **a versenypolitika járuljon hozzá az életszínvonal általános emelkedéséhez.**

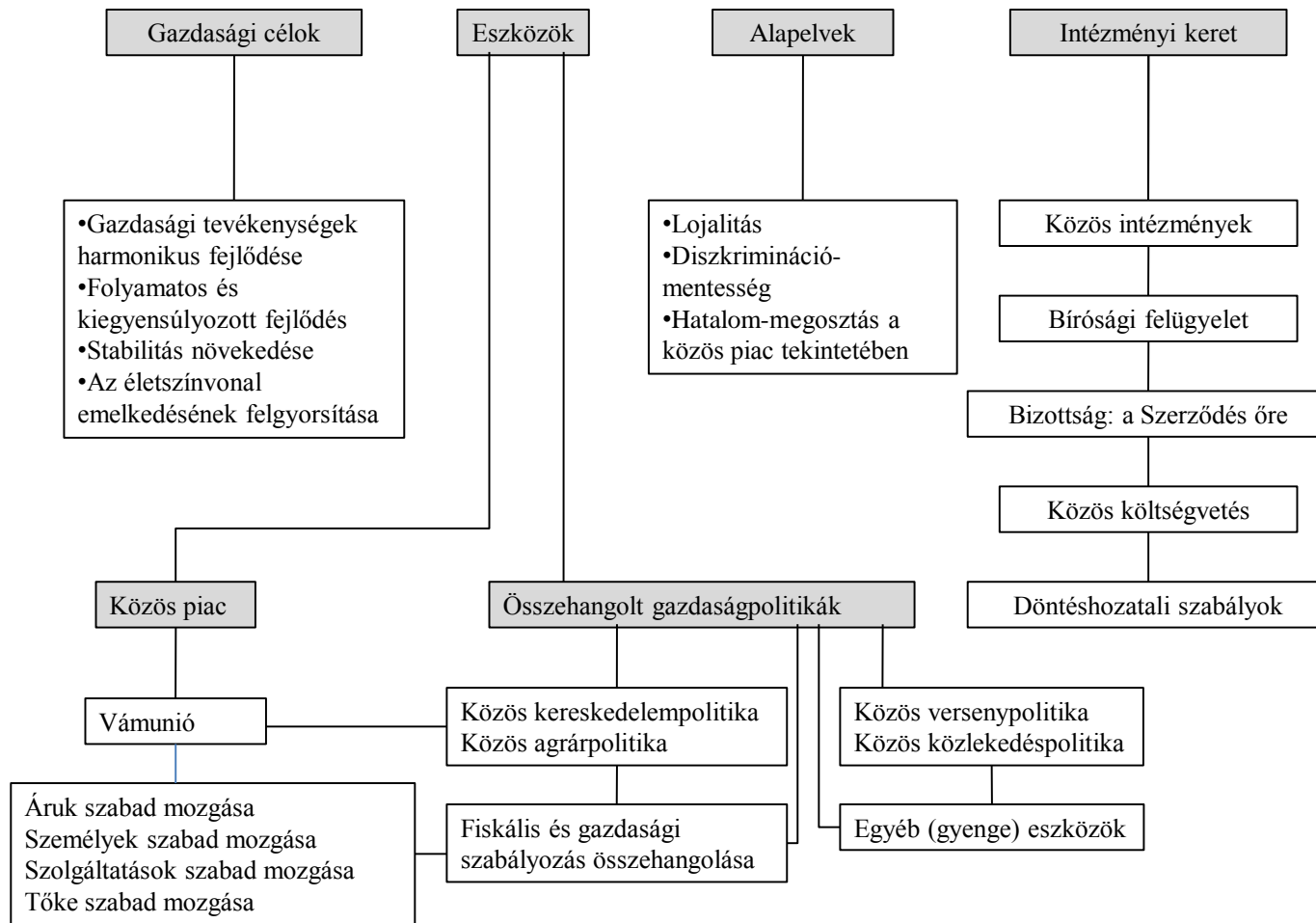
A versenykorlátozó magatartások szabályozásának kezdetei II.

- A Spaak-jelentés a piaci versenytorzító magatartásoknak három fő fajtáját azonosította:
 - piacfelosztás a vállalatok megállapodásai által;
 - a termelés, fejlesztés, beruházás korlátozása a vállalatok megállapodásai által;
 - a piaci erőfölényes helyzetek közérdekkel ellentétes kiaknázása.
- A Római Szerződés szövegezésekor konkrétan a (jelenlegi) 101. cikk (3) bekezdése – vagyis a tilalom alól mentesülő kartellek kategóriáinak meghatározása – körül volt nagy vita. Ez ugyanis az a pontja az európai kartellszabályozásnak, amelyben leginkább ütköznek az eltérő megközelítések.
- A verseny és a szabadság fontosságának hangsúlyozása mellett azonban az EGK kezdettől fogva elhatárolta magát attól az amerikai nézettől, miszerint a verseny önmagában végső cél lenne.

Az európai integráció célja

- A Római Szerződés preambulumából is látható, hogy *az EGK-nak csak rész célja a tisztességes piaci verseny garantálása; a hangsúly az együttműködésen, az akadályok lebontásán és a gazdasági-társadalmi fejlődésen van.*
- Ennek értelmében már a Római Szerződés is sokkal inkább eszközként tekint a versenyre – ráadásul nem is az egyetlen lehetséges eszközként.
- A Közösség létrehozásának célját a 2. cikk fekteti le:
 - *„A Közösség feladata, hogy közös piac létrehozásával, valamint a tagállamok gazdaságpolitikáinak fokozatos közelítésével a Közösség egész területén előmozdítsa a gazdasági tevékenységek harmonikus fejlődését, a folyamatos és kiegyensúlyozott gazdasági növekedést, a nagyobb stabilitást és az életszínvonal gyorsabb emelkedését, valamint a tagállamai közötti kapcsolatokat szorosabbá tételét.”*
- A 3. cikk pedig 11 pontban felsorolja az ezen célok elérése érdekében kifejtendő tevékenységeket, amelyek ezek közül sorrendben a hatodik
 - *„olyan rendszer bevezetése, amely megakadályozza a közös piaci verseny torzulását”.*

A Római Szerződés gazdasági struktúrája

A „történelmi környezet”

- Az európai gazdasági integráció egyik fő stratégiai mozgatórugója – az európai (elsősorban persze német-francia) megbékélés mellett – kétségtelenül (*Nyugat-Európának az USA és a Szovjetunió mint két gazdasági nagyhatalom közötti szerep- és helykeresése volt.*
- Az USA gazdaságában ekkorra már erőteljes koncentráció ment végbe. Nyugat-Európában is tapasztalhatóak voltak hasonló koncentrációs törekvések, mégis: itt a koncentráció nem volt olyan mértékű.
- Az EGK számára a nemzetközi szintén a komparatív előnyök kihasználása mellett olyan további tényezők játszottak szerepet, mint a *politikai függetlenség*, vagy a *társadalmi biztonság*.

A versenypolitika mint a Közösség egyik politikája

- Az eszközök kombinált alkalmazása a kartellszabályozás terén (azaz tilalom és mentességek) egy *kifinomult versenyszabályozási gyakorlat* kifejlesztését követelték meg.
- Ráadásul az EU sokszor a *saját különböző politikáinak egyidejű érvényesítése* során kerül önellentmondásba.
- A versenypolitika céljai leggyakrabban *az ipari, mezőgazdasági, regionális vagy szociális célkitűzésekkel* kerülhetnek konfliktusba.

Az integráció korai szakasza

- A kartellszabályozásban a kivételek kezdettől fogva érvényesített „intézményesítése” ellenére tény, hogy az EGK létrehozásával *a verseny az 1860-as és 1870-es évek liberalizálási mozgalmai óta nem tapasztalt mértékben erősödött meg Európában.*
- A fokozódó verseny *a gazdasági bizonytalanság megnövekedéséhez vezetett*, aminek hatására a vállalatok – logikus módon – a piaci erők feletti ellenőrzés visszaszerzésére kezdtek el törekedni:
 - új (akár új típusú) kartell-megállapodások;
 - erőteljes fúziós hullámok
- A folyamatok *a kartellszabályozás továbbfejlesztését követelték meg*, a fúziók révén való befolyás-növelésnek pedig az 1989-ben elfogadott fúziókontroll-rendelet szabott először komolyan határt.
 - A legnagyobb lökést a fúziókontroll-rendelet elfogadásához paradox módon épp az *Egységes Európai Okmány által kijelölt határidő adta: 1992-ig kellett (volna) kiteljesíteni az egységes belső piacot*. Félő volt, hogy ez olyan fúziós hullámot indít el, amely már nem szolgálja a belső piaci versenyt.

Német gyökerek I: Robert Liefmann (1920-as évek)

- Az angolszász szabadversenyos kapitalizmus „kegyetlen versenye” és „extrém individualizmusa” káros.
- Németországban az iparági együttműködéseknek évszázados hagyományai vannak (céhek).
- A kartellekben „egészséges rivalizálás” van, ami sok előnnyel jár, például:
 - **Stabilizálja a termelést (=ellátást);**
 - **Stabilizálja az árakat.**
- A kartellek azért „jók”, mert a munkások nem akarnak forradalmat, mert az ellátás folyamatossága biztosított, és mert így nem jönnek létre konszernek és trösztök, amelyek nemzetgazdasági hátrányai sokkal nagyobbak, mint a kartellekéi.

Német gyökerek II: a freiburgi iskola

- Kezdetek: Eucken, Böhm, Grossman-Doerth (1933)
- Ordnung, Ordnungstheorie, Ordnungspolitik, Wettbewerbsordnung, Leistungswettbewerb, vollständige Konkurrenz, „Entmachtungsinstrument”
- Kritika: laissez-faire, közélet politikája (weimari köztársaság), központosított gazdasági irányítás (szocializmus, nemzetiszocializmus), Bismarck („állami rabszolgaság”)
- Az egyén szabadsága, az egyén felelőssége (felelősségvállalása) kulcsfontosságú és szorosan összefügg.
- Az erős állam koncepciója itt jelenik meg először. (Nem úgy erős, hogy interveniál, hanem úgy, hogy független marad!)
- Versenykorlátozás a hatalom által lehetséges:

- **privát hatalom**
- **állami hatalom**

101. cikk (1) bekezdés

- „A közös piaccal összeegyeztethetetlen és tilos minden olyan vállalkozások közötti megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés és összehangolt magatartás, amely hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre, és amelynek célja vagy hatása a közös piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása, így különösen:
- a) a beszerzési vagy eladási árak, illetve bármely egyéb üzleti feltétel közvetlen vagy közvetett rögzítése;
- b) a termelés, az értékesítés, a műszaki fejlesztés vagy a befektetés korlátozása vagy ellenőrzése;
- c) a piacok vagy a beszerzési források felosztása;
- d) egyenértékű ügyletek esetén eltérő feltételek alkalmazása az üzletfelekkel szemben, ami által azok hátrányos versenyhelyzetbe kerülnek;
- e) a szerződések megkötésének függővé tétele olyan kiegészítő kötelezettségeknek a másik fél részéről történő vállalásától, amelyek sem természetüknél fogva, sem a kereskedelmi szokások szerint nem tartoznak a szerződés tárgyához.”

101. cikk (3) bekezdés

- *„Az (1) bekezdés rendelkezéseinek alkalmazásától azonban el lehet tekinteni az olyan esetekben, amikor*
 - *a vállalkozások közötti megállapodás vagy megállapodások csoportja;*
 - *a vállalkozások társulásai által hozott döntés vagy döntések csoportja;*
 - *az összehangolt magatartás vagy összehangolt magatartások csoportja*
- *hozzájárul az áruk termelésének vagy forgalmazásának javításához, illetve a műszaki vagy gazdasági fejlődés előmozdításához, ugyanakkor lehetővé teszi a fogyasztók méltányos részesedését a belőle eredő előnyből anélkül, hogy:*
 - *a) az érintett vállalkozásokra olyan korlátozásokat róna, amelyek e célok eléréséhez nem nélkülözhetetlenek;*
 - *b) lehetővé tenné ezeknek a vállalkozásoknak, hogy a kérdéses áruk jelentős része tekintetében megszüntessék a versenyt.”*

A 101. cikk alapján a közösségi kartellszabályozás legfontosabb elemei

- 101. (1): általános tiltás
 - **Exemplifikatív felsorolás**
 - **Alkalmazhatósági feltételek**
- 101. (3): a mentesülés intézménye
 - **Négy konjunktív feltétel**
 - **Eleinte egyedi, később csoportmentességek**

A freiburgiak és Liefmann hatása a közösségi versenyszabályozásra

- Freiburgi iskola:
 - Alapvető tiltás
 - A verseny biztosítása
 - Ne lehessen a szabályozást egyéni érdekek szolgálatára felhasználni
- Liefmann:
 - A gazdasági hatékonyságot máshogy is el lehet érni, illetve más célok is vannak, mint a verseny.
 - A Sherman Act nem érte el a célját, tehát az abszolút tilalom nem reális versenyszabályozási forma.
 - Az együttműködéses rivalizálás még mindig jobb, mint a piaci koncentráció.

A német versenytörvény (1957)

- Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen (GWB)
- Az ordoliberalizmus képviselői – szinte lefordíthatatlanul – „*marktwirtschaftliche Mikroordnungspolitik*”-nak (nagyjából: a piacgazdaság mikroszférája rendjének politikája) nevezték a versenypolitikát.
- A versenyszabályozásnak *a verseny védelméből kell kiindulnia*, minden egyéb szempont (pl. gazdasági növekedés elősegítése) csak másodlagos lehet.
- A GWB azon a meggyőződésen alapul, hogy *a versenyt az államnak kell aktívan védenie*.

Tilalom és mentességek a GWB-ben

- A GWB a tilalmi elvet követi: a horizontális kartellekre *általános és abszolút tilalmat fogalmaz meg (1.§)*, amennyiben a kartell alkalmas a piaci viszonyoknak a verseny korlátozása révén történő befolyásolására. Az általános és abszolút kartelltilalmat *a tilalom alóli kivételek rögzítése követi (2-8.§)*.
- A tilalom négy konjunktív feltétel esetén alkalmazható, ezek:
 - a megállapodás *vállalatok közötti* (minden egyéni és társas vállalkozás ide értendő);
 - a megállapodás *résztevői versenytársak*, akiknek közös célja van, és ez a cél *versenykorlátozó*, és minden érintett érdekét szolgálja;
 - a megállapodás *versenyt korlátozó hatást* eredményez;
 - a megállapodás *alkalmas a verseny korlátozására* (pl. az ún. bagatell-kartellek nem tartoznak a törvény hatálya alá).

Kooperációs szerződések és a GWB

- Németországban a legtöbb engedélyezett kartell a kezdetek óta ún. *kooperációs szerződés*, amelyet kis- és középvállalkozások (kkv-k) kötnek egymás között.
- Az NSZK-ban a kooperációt a gyáriparos szövetség, a Bundesverband der Deutschen Industrie (BDI) „dobta be” a köztudatba, röviddel a GWB hatályba lépését követően.
- A BDI – nem is titkoltan – a szigorú kartelltilalom enyhítését kívánta a kooperáció jogi kategóriává emelése révén elérni.
 - -> **Liefmann!**
- Az első eredmények a GWB változtatásaiban jelentek meg, amikor is két új kategóriát vettek fel a mentes kartellek csoportjába:
 - **Kooperationskartell (kooperációs kartell)**
 - **Spezialisierungskartell (specializációs kartell)**

Kooperationsfibel

- A nyugatnémet kormányzat 1963 októberében még *kézikönyvet* is megjelentetett a kkv-k törvényi szabályozással összhangban lévő kooperációjának elősegítésére. Ennek német neve: Kooperationsfibel.
- Kiindulópontja az, hogy *a kkv-k hasznosak a társadalom számára.*
- Példaszerűen sorolta fel a tilalom alól mentes kooperációkat, és nem is tagadta, hogy ezek korlátozzák a versenyt. Létjogosultságot olyan érveléssel adott nekik, hogy *a kkv-k kooperációi gazdaságpolitikai célok teljesüléséhez járulnak hozzá.*
- A Kooperationsfibel kritikusai szerint a kooperáció jogi kategóriája alkalmas a kartelltilalom megkerülésére, mivel a kartell és a kooperáció nem határolható el egyértelműen. (Míg a kooperációnak pozitív, addig a kartellnek negatív a konnotációja – ezért a vállalatok érdekeltek abban, hogy együttműködéseiket kooperációként tüntessék fel.)
- Az Európai Közösség 1964-ben – a Kooperationsfibel mintájára – megjelentette az *Európai kooperációs kiskátét.*

K+F együttműködések

- A másik dilemma, amely a német – és az európai – versenyszabályozásban felmerült, a kutatás-fejlesztési (a továbbiakban: K+F) együttműködések mentesítése volt.
- *A K+F nem tiszta prekompetitív tevékenység*, mivel a K+F eredmények alkalmasak a termelés és a piac befolyásolására.
- Kérdések:
 - **Meddig tart a vállalatok kutatás-fejlesztési-innovációs együttműködésekre irányuló szerződéskötésének szabadsága?**
 - **Mi az *igazi* motiváció a K+F-együttműködések mögött?**
- Ezen a kérdéseknél a korrekt, a modern versenyszabályozással szemben támasztott igényeknek megfelelő megválaszolása még ma is terítéken van a német és az európai versenyszabályozóknál, sőt: az utóbbi időben egyre nagyobb figyelem irányul ezek felé.

A GWB hatása

- A kezdeti GWB és annak végrehajtása még erősen a „vollständige Konkurrenz” szellemét követte.
- Először 1967-ben hatott a német kartellszabályozásra az *amerikai „működőképes verseny” fogalma*, amely a gazdasági hatalom ellenőrzését helyezte a középpontba.
- A tapasztalat összességében azt mutatja, hogy *a mentességek irreverzibilis koncentrációs tendenciákat eredményeztek a nyugatnémet gazdaságban*. Ezeket a folyamatokat az 1973-ban bevezetett fúziókontroll sem tudta megállítani.
- Ily módon *egyedül a külföldi konkurencia az, amely korlátozza a német vállalatok hazai piacon elért erejét*. Németországban még a 20. század végén is több mint 300 törvényesen engedélyezett kartell működött, legtöbbjük hatékonysági okokra hivatkozva.
- Mivel a német fúziókontroll nem veszi figyelembe a hatékonyságot, a vállalatok egy további oldalról is *ösztönzést kapnak a tilalom alól mentesülő kartellek létrehozására*.

A „személyes szál”

- Walter Hallstein nyugatnémet politikus, akinek a nevéhez a Hallstein-doktrína is fűződik, 1958-1967 között volt az Európai Bizottság (első) elnöke.
- Hans von der Groeben német diplomata Alfred Müller-Armack mellett vezette a német delegációt a Római Szerződések tárgyalásain, majd – Konrad Adenauer felkérésére – az első Európai Bizottság versenyügyi biztosa lett.
- Érdekesképpen: Ludwig Erhard, egykori német gazdasági miniszter az 1950-es években úgy képzelte, hogy a Római Szerződés versenyszabályozási rendelkezései nem fognak évtizedeken át érintetlenül maradni.

Kevésbé köztudott német hatások a mai EU-ban

- Stabilitás és növekedés alacsony infláció, valamint kiegyensúlyozott költségvetés és külkereskedelmi mérleg mellett: 1919-es weimari törvény.
- Fúziókontroll kései bevezetése: hogy addigra a nemzeti/európai vállalatok megerősödjenek az amerikai versenytársakhoz viszonyítva, és így fel tudják venni a versenyt.
- Stratégiai szövetségek, kkv-együttműködések, klaszterek (EI) -> kooperációs szerződések, specializációs szerződések (Németország);
- Az alaprendet olyan irányba kell fejleszteni, hogy az egyéni érdekérvényesítés végső soron a közérdeket szolgálja (Franz Böhm).

Mi a helyzet napjainkban?

- Ha az európai gazdasági integráció fejlődését vizsgáljuk, láthatjuk, hogy azt mindvégig egy *konstans politikai akarat vitte az útján*.
- Ennek ellenére *a teljes verseny a mai napig nem jött létre*.
- Ugyanakkor az integrációból és a közös piacból fakadó versenyelőnyök kihasználása *tagállamonként is különböző*.
- A verseny további fokozását részben az európai bürokrácia mindenkori önérdeke is akadályozza.
- Mindazonáltal nem lehet elvitatni, hogy *az európai integráció előrehaladása a versenyen alapul, és alapvetően a verseny erősödését segíti elő*.

Változások az EU versenyszabályozásában a kezdetekhez képest I.

- A korai elképzelésektől való elmozdulásként értelmezhetjük, hogy a Bizottság a piacsabályozás leghatékonyabb eszközeként egyre inkább *a piaci szereplők önszabályozását* tartja.
- Az európai kartellszabályozásban új, amerikai típusú módszernek számít az utóbbi időben az *engedékenységi politika*.
- Az 1/2003. rendelet *decentralizálta* a közösségi versenyszabályozás végrehajtását (Ezáltal elvetésre került egy évtizedes javaslat, amely egy Európai Kartellhivatal felállítására vonatkozott, a decentralizáció jegyében.)
- Az EU 2000 utáni átfogó gazdaságstratégiai koncepcióinak (Lisszaboni Stratégia, annak 2005-ös megújítása, majd az EU-2020 stratégia) értelmében *a versenyszabályozás stratégiai jelentőségű lett: a belső verseny immár egyértelműen a nemzetközi versenyképesség eszköze.*
 - Különösen a 2005-ös stratégia hangsúlyozza a verseny fontosságát a növekedés és a munkahelyteremtés tekintetében. Ez a stratégiai orientáció nem teljesen új keletű, a végrehajtás konzekvensége és szigorúsága viszont igen.

Változások az EU versenyszabályozásában a kezdetekhez képest II.

- Az európai versenyszabályozás történetében *fordulópontnak tekinthetjük Mario Monti 1999-2004 közötti tevékenységét* az Európai Bizottság versenyügyi biztosának pozíciójában.
 - Új megközelítést egy 2003-as beszéde érzékelteti legjobban, amikor is úgy nevezte a kartelleket, mint „rákos daganatok a piacgazdaságon”.
 - Úgy tűnik, ez a szemléletváltozás mind a mai napig nagyobb hatással van az uniós kartellszabályozás gyakorlati megvalósulására, mint olyan, egyébként kétségtelenül nagyhatású események, mint akár a 2008 őszén kibontakozott pénzügyi-gazdasági válság.
- A következő dilemma a schumpeteri, *azaz mi szolgálja inkább az innovációt: a verseny, vagy a védelem?* Ez a kérdés új megvilágításba kerül a *szellemi tulajdonjogok* védelmének fejlődésével. A problematika különösen az utóbbi időben értékelődött fel újra, ahogy a világgazdaságban a technológia egyre nagyobb szerepet játszik a teljesítményben.
 - Az ezzel kapcsolatos alapvető versenyszabályozási az, *hogy a szabadalom belépési korlátot teremt-e*, és ha igen, hogyan kezelje a szabályozás ezt a korlátot.
 - Céljait tekintve *a verseny- és az innovációs politika egyébként rokon egymással*: mindkettőnek célja az innováció és a gazdasági jólét előmozdítása. A szabályozásnak ebből kell kiindulnia.

Az egyik legfontosabb „örök dilemma”

- *Kell-e a versenypolitikának iparpolitikai célokat (is) szolgálnia?*
- Az európai versenypolitika a kezdetek óta nem volt tiszta versenypolitika, hanem *ipar-, gazdaság-, sőt: integrációs politika is* egyben.
- Mivel az EU-nak minden politikája ugyanarra a gazdaságra vonatkozik, *a hangsúly a politikák összehangolásán van.*
 - *Ennek hiánya hatékonyságvesztést eredményez, megkérdőjelezi a hitelességet, és bizonytalan környezetet teremt mind a privát, mind a közszereplők számára. Az optimum tehát egy politikai mix eredményeként jön létre.*
- Ha viszont keverjük a politikákat, akkor *a versenypolitikának célszerű (lenne) kizárólag a versenyre koncentrálnia, és az egyéb célok teljesítését az egyéb gazdaságpolitikai eszközökre bízni*

A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE, Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról (2011/C 11/01)*

- *2. A horizontális együttműködési megállapodások jelentős gazdasági előnyöket eredményezhetnek, különösen, ha egymást kiegészítő tevékenységek, készségek vagy eszközök kapcsolódnak össze. A horizontális együttműködés a kockázat megosztásának, a költségmegtakarításnak, a beruházások fokozásának, a know-how egyesítésének, a termékminőség és – választék javításának, valamint a gyorsabb innovációnak is eszköze lehet.*
- *3. Másrészt a horizontális együttműködés a versennyel kapcsolatos problémákhoz vezethet. Ez a helyzet például, amennyiben az együttműködő felek az árak vagy a kibocsátás rögzítésében vagy a piacok felosztásában állapodnak meg, illetve amennyiben az együttműködés lehetővé teszi a felek számára piaci erejük fenntartását, megszerzését vagy növelését, negatív piaci hatásokat okozva ezáltal az árak, a kibocsátás, a termékek választéka, illetve minősége vagy az innováció tekintetében.*
- *4. A Bizottságnak, miközben felismeri a horizontális együttműködési megállapodásokból származó lehetséges gazdasági előnyöket, biztosítania kell a tényleges verseny fenntartását. A 101. cikk nyújt jogi keretet a mind a versenyellenes, mind a versenyt támogató hatásokat figyelembe vevő kiegyensúlyozott értékeléshez.*

*2011.01.14.

Összegző gondolatok

- A mai szakmai közvélekedés szinte teljes mértékben egyetért abban, hogy az EU versenyszabályozásában egészen a 2000-es évek elejéig domináns maradt a német hatás, de azóta *az amerikai modell irányába mozdult el.*
- A 101. cikkkel kapcsolatos végigkísérték az integráció történetét. Ezek a kritikák rendszerint arra mutattak rá, hogy *a horizontális versenykorlátozó magatartások EK-szabályozása valójában aktív iparpolitikai eszköz, amely a kkv-szektor és a külső versenyképesség megerősítését szolgálja.* A 101. cikk (3) bekezdésének logikája mögött tehát az igazi kérdés az, hogy a pozitív hatások biztosan felülmúlják-e a versenykorlátozásból fakadó negatív hatásokat, és így valóban hozzájárulnak-e a versenyképességhez?
- Ugyanakkor a 2011-es bizottsági közlemény a horizontális megállapodásokról (a 2001-es után 10 évvel újfent) megerősíti a mentességek jogosságát, indokoltságát. Ezek alapján *a szabályozás továbbra is a német megközelítés kettősségére épül.*
- 2010-2014 Barroso-II. Bizottság: intelligensebb, zöldebb szociális piacgazdaság kiépítése a cél -> visszatérés a német gyökerekhez?

Köszönöm a figyelmet!

Jelen kutatási eredmények megjelenését „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című, TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 azonosítószámú projekt támogatja. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.